

Yönetmen: Vera Chytilová

Senaryo: Vera Chytilová, Ester Krumbachová, Pavel Juráček

Oyuncular: Jitka Cerhová (Marie I), Ivana Karbanová (Marie II)

1966/Çekoslavakya/Çekçe/74

Marie: "İstedığimi söylerim."

Fransız Yeni Dalga ve İtalyan Post-Yeni Gerçekliğiyle birlikte 1960'ların en zengin kurmaca sinema hareketleri arasında gösterilen Çek Yeni Dalga, otoriter baskılar altındaki bu Doğu Avrupa ülkesinin sinemacılarının ürünü olan bir 'alegoriler sineması'. Çıkış noktasını 'eskiden kopuş' olarak belirleyen Yeni Dalga, politik/sosyal zorluklara/baskılara, sıradan insanların günlük yaşamının içinden bakması ve insanî duyarlılıkları, zaafı kadrajda çokça kullanmasından ötürü "insanyüzlü politik sinema(1)" olarak nitelendiriliyor. Ne gariptir ki kült filmler üretmesine rağmen, tarih yazımında pek yer bulamıyor. Oysa, 60'ların başından 68'deki Sovyet işgaline kadarki sürede üretilen, sayıca bir elin parmaklarını geçmeyen 'tuhaf' film, "politik ve estetik kimliğiyle dünya sineması üzerinde İtalyan yeni gerçekçiliği kadar etkili oldu(2)". Edebiyatla kurulan organik bağ(3); Kafkaesk yaklaşım; günlük hayatı parodileştiren absürd mizah; Çek taşrasının didaktik konformizmine, kadına biçilen sosyal rollere ve yerleşik ahlak anlayışına eleştiri; toplumsal cinsiyet ve cinsel darkafallıklıkla ilgili dertler; kitlelerin hayatında baskı unsuru olan devasa sistemlerin alegorileri(4); sıkı örülmüş klasik anlatım yerine toplumun farklı kesimlerini belgesel havasında gözlemleme; sürrealist öğeler; insan odaklı/hümanist hikayeler; stüdyo çekimleri(5) fakat abartısız dekorlar; kurgunun olanaklarını formalizme vardırarak şekilde zorlamak gibi karakteristikler, dönem filmlerinin tümünde mevcut. Dönemin filmleri bu yönleriyle bugünün izleyicisine başka türlü bir sinema deneyimi sunuyor; onların içinde de *Daisies (Papatyalar)* daha ayrıksı. Zira Chytilová; Jiri Menzel, Jan Nemeš, Milos Forman, Ivan Passer, Juraj Herz gibi isimlerle erkek egemen akımın 'feminist gözü' olarak biliniyor ve sinemasında bunu hissettiriyor(6).

Daisies (Papatyalar), çok yönüyle Yeni Dalga'nın en deneysel yapıımı. Daha ilk dakikadan itibaren beliren bütünlük noksanlığını/anlamsızlığı derinlikli eleştirel bir araca dönüştürmesiyle, akımdaki Dadaist menşenin en uç temsilcisi. Klasik anlatımın hiçbir öğesi filmde yer bulamıyor; sahneler ilerledikçe sistemli bir kaos hakim oluyor ekrana. Her sahneyle, Chytilová'nın amacı biraz daha açılıyor izleyenin önünde: filmi dağıtarak alt metni toplamak. Demek istediğim, kadrajdan hiç çıkmayan iki kadın, film ilerledikçe karakter seviyesinde derinleşiyorlar, tiplere olarak kalıyorlar; fakat bu bir sorun değil, tercih meselesi. Çünkü Chytilová; kadınların hikayesini anlatan, onları merkeze alan yapısal bir anlatıma yaslanmıyor. Daha ziyade; kadınlığı oluşturan ve baskılayan sosyal-kültürel-politik oluşların geniş açıdan bir tanımlamasını ve kadının tüm bu devasa sistemler içindeki (onları yeniden yaratmayı reddeden) karşı-varoluş çabasını inceliyor. Bunu yaparken de içerikte gözlemci edayla belgesele yaklaşan, biçimde kurgu ve sinematografinin olanakları sayesinde sürreal öğelerle bezenen bir dünya yaratıyor. Böylece sadece bir film değil; bir deneyim sunuyor Chytilová. Sosyal konformizme ve toplumsal cinsiyete satirik bakışlar Yeni Dalga filmlerine hakim; fakat Chytilová kendi cinsinin sorunlarını içeriden ele alıyor. Sahneler boyunca genç kadınlar, istediklerini istedikleri zaman yapıyorlar/söylüyorlar; 1960'ların Çek toplumunda, kadına devletin biçtiği rolü ekranda dağıtıyorlar. Aile kurmak yerine tek başlarına var olmaya çabalyorlar; ağırbaşlı olmak yerine içlerinden geldiği gibi eğlenen, bolca kahkaha atan 'hafif' kadınlar olmayı tercih ediyorlar; planlı yaşamak yerine gündelik hayata değer veriyorlar; düzgün vücutlu olmalarına rağmen çok fazla yemek tüketiyorlar; masada kibar olmak yerine ellerine yüzlerine buluşturarak çocuk gibi yiyorlar; zengin adamlar karşısında ne kadar 'iğrençleşebileceklerini' deneyip eğleniyorlar; kendi karşı-varoluşlarını anbean yaratıyorlar kadrajda. Bu durum, Çek sosyal hayatına geniş açıdan bir bakışa dönüşüyor gitgide; genç kadınların garipsenen hareketleriyle, dönemin 'toplumunda takdir edilecek

7 Mart Çarşamba 16:00

kadın' portresi ters taraftan çıkıyor ortaya. 1960'larda sinemada yer bulan bu iki genç kadın, filmin bir 'karşı-sinema deneyi' olmasına yeter de artar. Fakat, *Daisies (Papatyalar)*'in deneyselliğinde sinema dili de büyük etken. Filmin başlarında hakim olan absürdite, ilerleyen sahnelerde grotesk öğelere evriliyor. Kadınların yemek yiyişlerinden, onları birbirlerinin suratlarına atmaları; şakalaşmalarından, sohbetlerinin içeriği; hareketlerinden, espri anlayışlarına kadar grotesk hallere bürünmeleri izleyiciyle aralarındaki mesafe açılıyor. Bu dönüşüm sırasında sembolizm ve sürrealist elementler de hikayeyi gerçekten olabildiğince uzaklaştırıyor; ama tuhaf bir şekilde onun inandırıcılığını artırıyor. Böylece de *Daisies (Papatyalar)* 'modern sürrealist filmin mihenk taşı' olarak anılıyor. Dahası; renk filtreleri, ekranı adeta boyayan canlı renkler, bol ve yaratıcı kullanılan müzik, sinematografi, plan geçişlerindeki 'tuhaf' hamleler, kurgunun olanaklarının kullanımıyla film; izleyici için bir oyun sahasına dönüşüyor.

1968 yılının başlarında Alexander Dubček'in "insanyüzlü sosyalizm" anlayışıyla Prag Baharı denen 8 aylık süreç başlıyor; fakat bu, akımın sonunu hazırlıyor. Dubček'in anti-Stalinizasyona vardığı bu süreci fazla liberal bulan Sovyet yönetimi, ancak ağustos ayına kadar dayanabiliyor. Sovyetler Çekoslovakya'yı işgal edince, ülkede fikir ve sanat tekrar baskılanıyor; Çek Yeni Dalga sineması da demir yumrukla bitiriliyor. Passer, Forman, Nemeç gibi isimler ülkeyi terk ediyorlar, filmler "sonsuz dek yasaklı" olarak etiketleniyor, yönetmenlere yasaklar getiriliyor(4). Chytilova da, 1966 yapımı bu filmi sebebiyle 1975'e kadar yasaklı yönetmenler listesinde kalıyor; çünkü yönetimin etiketleme sistemine göre *Daisies (Papatyalar)*, "ahlaksızlığı özendiriyor". Hem fosilleşen sinema dili hem de 'onların' ikiyüzlü toplum değerleri açısından, ahlaksızlığı özendiren çok keyifli ve bambaşka bir sinema deneyimi yaşamak isteyenler için *Daisies (Papatyalar)*, ilk izlenmesi gerekenlerden.

Can Sever

- (1) Jennifer Baldwin. "A Political Cinema with Human Face". *libertasfilmmagazine.com*. Terimi, Dubček'in "insanyüzlü sosyalizm" anlayışına gönderme yaparak kullanmıştır.
- (2) David Cook. *A History of Narrative Film*. New York:Emory University. 4.Baskı, 1996. Sayfa 705.
- (3) Filmler; Franz Kafka, Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Jaroslav Hašek gibi Çek yazarlarla direkt ya da dolaylı ilişki içinde. Ayrıca, çoğu Yeni Dalga sinemacısı gibi Chytilova da Prag Film Okulu çıkışlı ve Kundera o dönem okulda yazım dersleri veriyor.
- (4)Tüm bunlara rağmen, Çek sinemacılar kameralarını popülist politizme alet etmediklerinden midir, politik tavrın fosilleşmiş klişelerine sırtlarını yaslamadıklarından mıdır bilinmez; geniş çevreler ve Jean Luc Godard, Yeni Dalga'yı "apolitik" bulurlar.
- (5) 1931'de Prag'da kurulan Barrandov Stüdyoları, o günden bugüne Çek sinemasında büyük öneme sahip. *Sedmikrásky (Papatyalar)* dahil çoğu Yeni Dalga filmi de orada çekildi.
- (6) Chytilova; Yeni Dalga'nın ilk filmi olarak sayılabilecek *A Bag of Fleas (1962)*'den başlayarak kadının toplumda var olma yollarına baktı. Dahası, 1989'da çektiği *Kopytem Sem, Kopytem Tam* Avrupa'da AIDS ile ilgili ilk filmlerendir.